

όνειρων, ἢ δι' ἀμφιδόλων χρησμών, οἵτινες ἐνῶ εἶνε προφητεῖαι ἀποτρεπτικαὶ ἁμαρτημάτων καὶ ὑψηλοφροσύνης, μεταβάλλονται διὰ τὴν διδασκαλίαν εἰς παρatreπτικά μηχανήματα παρ' ἐκείνοις, ὅσοι μετ' ὕβρεως καὶ αὐθαθείας ἐπιχειροῦσιν εἰς ἐρμηνείαν αὐτῶν¹. Ὡς δὲ κατὰ πάσης ὑπερφροσύνης φθονερῶς διάκειται τὸ θεῖον, οὕτως ἐκδικεῖται καὶ τιμωρεῖ πᾶσαν ἠθικὴν παραβάσιν, ἥτοι ἁμαρτίας ἀνθρώπων καὶ παραπτώματα. Πᾶσα τιμωρία ὑπὸ τοῦ θεοῦ πεμπομένη εἶνε συνέπεια ἁμαρτήματος καὶ τὰ ἐγκλήματα τῶν προγόνων ἐκτίουν οἱ ἀπόγονοι². Ὁ τῆς ἀνταποδόσεως νόμος ἰσχύει καὶ κανονίζει τὰς τε τῶν λαῶν καὶ τὰς τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων πράξεις· ἐντεῦθεν δὲ πολλοὶ ἀθῶοι ὄντες πάσχουσι, χωρὶς οὐδαμῶς νὰ λαμβάνῃ τοῦτο ὑπ' ὄψει ὁ ἐξωργισμένος θεός³, ὅστις πατάσκει καὶ αὐτὰ τὰ ὄργανα τῆς ὀργῆς του, ὅταν ὡμῶς ἁμαρτάνωσιν ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν θυσίαις⁴ καὶ ἐπιβάλλει δικαίας μὲν, ἀλλὰ δεινотάτας τιμωρίας⁵. Τὸν ἀσθενῆ ὑποστηρίζει καὶ βοηθεῖ πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ ὁσάκις ὁ ἰσχυρὸς ἀπειλεῖ νὰ καταβάλῃ καὶ καταδυνάτῃ αὐτὸν ἐν ἀνίσῳ ἀγῶνι, ἐπιπροστίθεται πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀδυνάτου καὶ ἐπιφέρει τὴν ἰσότητά μεταξὺ τῶν διαμαχομένων⁶. Ὅ,τι βούλεται ἢ ὅ,τι μέλλει συμβῆναι ὑποδηλοῖ τοῖς ἀνθρώποις διὰ φθερῶν καὶ ἐκτάκτων τῆς φύσεως φαινομένων, τῶν ὄνειρων καὶ τεράτων, ἢ διὰ τοῦ ἐν-θέου στόματος προφητῶν καὶ μάντεων⁷.

Ἡ αὐστηρὰ αὕτη καὶ σχεδὸν μελαγχολικὴ περὶ τοῦ κράτους τῶν θεῶν γνώμη τοῦ ἱστορικοῦ αἰτιολογεῖ βεβαίως τὴν παρ' αὐτῷ κρατοῦσαν ὅλως ἐπιφυλακτικὴν περὶ θεῶν πράγματων κρίσιν⁸. Μεμνημένος δὲ τὰ ἐν Σαμοθράκῃ καὶ Σάμῳ, περὶ ἐκείνων μόνον ποιεῖται λόγον, ὅσα ἀναποδράστως ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν κατανόησιν τῆς συνεχείας τοῦ ἔργου αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ἀκόμη, τὰ ὁποῖα ἀναγκάζεται ν' ἀνηγηθῇ περὶ θεῶν ἢ ἡρώων, ἐπιμελῶς ἐξαιτεῖται παρ' αὐτῶν συγγνώμην⁹.

Τάνθρωπινα ὅμως πράγματα ἀείποτε καὶ πανταχοῦ κρίνει μετ' ἀνεκτικῆς ἐπιεικείας· μετέχει καὶ αἰσθάνεται πάντα¹⁰ καὶ μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους ἐξετάζει καὶ θεωρεῖ τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν βρᾶ· χύτητα τοῦ κατ' ἀνθρώπον βίου, οὗ ἡ διάρκεια τοδοῦτο μικρὰ καὶ οὕτως ὑπὲρπλεως παντοδαπῶν ἀσθενειῶν καὶ ἀτυχημάτων, ὥστε ὁ θάνατος ἀποβαίνει ἡ μόνη ἐπιθυμητὴ καταφυγή¹¹. Οἱ θνητοὶ δὲν παραμένουσιν ἀνευ δεινῶν καὶ κακότητος ἐν τῷ κόσμῳ, τοὺς ἰσχυροτέρους ὅμως καὶ ἐξοχωτέρους προσβάλλουσι πάντοτε τὰ μεγαλείτερα δεινὰ¹²· διότι ὁ κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων περιφερόμενος δὲν ἐπιτρέπει ἀείποτε οἱ αὐτοὶ νὰ εὐτυ-

χῶσιν¹, αἱ δὲ τύχαι τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων μεταβάλλονται. Μεγαλεῖον καὶ εὐδαιμονία ἔρχονται καὶ παρέρχονται καὶ οὐδὲν διαρκές καὶ ἔμμονον παραμένει². Διὰ τοῦτο δὲ δὲν ἀπατᾷ τὸν ἱστορικὸν ἡ προσωρινὴ τῶν πραγμάτων κατάστασις, ἀλλ' ἐξετάζει μετ' ἰσῆς ἐπιμελείας τὰ παρελθόντα καὶ τὰ ἐνεστώτα μεγαλεῖα, τὰ δὲ μικρὰ καὶ μεγάλα τὴν αὐτὴν ἔχουσι δύναμιν παρ' αὐτῶν³. Πάντων δὲ κάλλιστα καὶ χαριέστατα ἀποδεικνύει ὁ Ἡρόδοτος τὴν ἐαυτοῦ εὐλάβειαν πρὸς τὴν Νέμεσιν, συνέχων καὶ κατατέλλων ἐν ἐαυτῷ τὴν ὑπερηφανίαν, ἣν ἠσθάνετο φύσει πᾶς Ἕλληνας ἐπὶ τοιούτοις ἐθνικοῖς κατορθώμασι. Καίτοι δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσίας ἐξ ὕβρεως καὶ ὑπεροψίας ἄγονται εἰς τὸν ὄλεθρον, οἱ δ' Ἕλληνες ἐπὶ τέλους ἀναδεικνύονται νικηταί, ἐν τούτοις ὁ Ἡρόδοτος οὔτε τοὺς βασιλεῖς, οὔτε τὴν Ἀσίαν καταφρονεῖ, ἀλλὰ σέβει τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα ἐκάστου λαοῦ⁴ καὶ τιμᾷ καὶ θαυμάζει τὴν Ἀσίαν ὡς χώραν ἐξ ἀρχαιοτάτου πολιτισθεῖσαν. Τούναντίον δὲ οὐδέποτε ἐγκωμιάζει τυφλῶς τοὺς Ἕλληνας καὶ τάνδραγαθίματα αὐτῶν, ἀλλὰ διαρρηδὴν ὁμολογεῖ πολλαχοῦ ὅτι ἡ εὖνοια τῶν θεῶν μᾶλλον καὶ ἄλλα ἐξωτερικὰ περιστατικά ἐσώσαν τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῶν κινδύνων, ἢ ἡ σύνεσις αὐτῶν καὶ ἡ γενναιότης⁵.

Ἡ τάσις αὕτη τοῦ ζητεῖν καὶ πανταχοῦ ἀνευρίσκειν τὴν ἐπενέργειαν θεῶν δυνάμει ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν, ἡ ἰδιόζουσα μᾶλλον εἰς θεολόγον καὶ ποιητὴν, ἢ εἰς ἱστορικόν, ἐβλάψε βεβαίως τὴν ἱστορικὴν τοῦ ἀνδρὸς κρίσιν· διότι οὐ μόνον παρεκώλυεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσδῇ πολλάκις καὶ ἐρευνᾷ τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων συνάφειαν, οὐ μόνον ἐξησθένωσε τὴν προσοχὴν τοῦ συγγραφέως καὶ ἠμβλυνε τὸ διαφύρον περὶ ἐξέχοντάς τινας χαρακτῆρας τῶν δρώντων προσώπων, ἀλλὰ καὶ ἐπέβαλεν αὐτῷ καὶ ἐξηνάγκαζε νὰποδέχηται πολλάκις καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ἀνωτέραν τινὰ δύναμιν, ὅπου προχειρότατοι λόγοι εἰς φυσικὴν τῶν γεγονότων ἐξηγήσιν⁶. Τοὺς δὲ χρησμούς πολλῶ τῷ μέτρῳ πιστεύει, ἢ ὅσον ἀπῆται ἡ δεισιδαιμονία τῶν χρόνων ἐκείνων⁷ καὶ συνήθως συνδέει μετὰ μεγάλων συμβεβηκότων σπάνια καὶ ἰσχυρὰ τῆς φύσεως φαινόμενα, ἅπερ ἀποδέχεται τῇ ἐπινεύσει τῶν θεῶν γενόμενα⁸.

(Ἀκολουθεῖ).

ΤΑ ΚΕΛΛΙΒΑΡΑ (ΚΕΛΒΕΡΙ)

Α'.

Ἡ τοποθεσία τῶν Κελλιβάρων καὶ αἱ ἐν αὐτοῖς ἀρχαιοότητες.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰκονίου καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς Καισαρείας παρὰ τὰς ὑπάρχειας τοῦ ὄρους Ναζιανζοῦ (νῦν Νενεζὶ δαγῆ καλουμένου) σώζονται τὰ εἰρεῖα τῆς πάλαι διαλαμπρῆς ἐπισκοπῆς Ναζιανζοῦ, πατρίδος τοῦ μεγάλου ἐν τοῖς πατράσι τῆς Ἐκκλησίας Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ἐπὶ τῶν εἰρειῶν τούτων κεῖται νῦν μικρὸν καὶ ἀσήμαντον χωρίον, ὑπὸ Ὀθωμανῶν ἀποκλειστικῶς οἰκούμενον καὶ διασώζον ἐν αὐτῷ τὰ εἰρεῖα δύο ἐκκλησιῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους σώζεται ὁ ἱερὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

1) I. 207. «ὡς κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶ πραγμάτων, περιεφρόμενος δὲ οὐκ ἐξ αἰεὶ τοὺς αὐτοὺς εὐτυχεῖν.»

2) I, 5. «τῇ ἀνθρωπίνῃ ὧν ἐπιστάμενος εὐδαιμονίην οὐδαμὰ ἐν τῷ τῷ μένουσιν ἐπιμνήσκειται ἀμφοτέρων ὁμοίως.»

3) I. 5.

4) III, 38.

5) Müller: Ἱστορ. Ἑλλην. Φιλολ. I, σ. 408.

6) VI, 84.

7) VIII, 77. «Χρησιμοῖσι δὲ οὐκ ἔχω ἀντιλέγειν ὡς οὐκ εἰσὶ ἀληθεῖς...»

8) I, 59, 78. III, 40, 153. IV, 79. VI, 27. VII, 57. IX, 400, 420.

1) Müller: Ἱστορ. Ἑλλην. Φιλολ. I, σ. 408.

2) I, 13. «Τίσις ἤξει ἐς τὸν πέμπτου ἀπόγονον Γύγαω». Καὶ 91: «Κροῖσος δὲ πέμπτου γονέος ἁμαρτὰ ἐξέπλησε». VI, 86. ἐν τῷ χρησμῷ, ἔνθα «χραϊπνὸς δὲ μετέρχεται». Πρὸς VII, 137.

3) II, 12. «ὅλως πανωλερίῃ ἀπολόμενοι καταφάνεις τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις ποιήσωσι. ὡς τῶν μεγάλων ἀδικημάτων μεγάλαί εἰσι καὶ αἱ τιμωρίαι παρὰ θεῶν».

4) III, 126.

5) I, 167. IV, 205.

6) VIII, 13. «... ἐπιείκετό τε πᾶν, ὅπως ἂν ἐξισωθεῖ τῷ Ἑλληνικῷ τὸ Περσικόν, μηδὲ πολλῷ πλέον εἴη».

7) I, 62, 78, 210. III, 10. V, 55 ἐφεξῆς. VI, 27, 98. VII, 12, 57. VIII, 65. IX, 100 καὶ ἀλλὰ ὅσοι.

8) II, 3. «Τὰ μὲν νῦν θεῖα τῶν ἀπηγημάτων, οἷα ἔχουσιν, οὐκ εἰμὶ πρόθυμος ἐξηγέσθαι· ἔξω ἢ τὰ οὐνόματα αὐτῶν μόνον...» καὶ 95. «τὰ θεῖα πράγματα ἐγὼ φεύγω μάλιστα ἀπηγέσθαι...» καὶ ἀλλὰ ὅσοι. Περὶ τοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἡροδότου κρατοῦντος θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος ἴδε E. Curt. Griechische Geschichte: I, σ. 505.

9) II, 51, 171.

10) II, 45. «καὶ περὶ τούτων τσαυτὰ ἡμῖν εἰποῦσι καὶ παρὰ τῶν θεῶν καὶ παρὰ τῶν ἡρώων εὐμένεια εἴη». 46. «οὐ μὴ ἥδιόν ἐστι λέγειν». 171. «καὶ τῆς Δήμητρος τελευτῆς πέρι εἰδοῖ μοι εὐστομα κείσθω».

11) Διονυσ. Ἀλικαρνασ. Πρὸς Γνάριον Πομπήιον, σ. 774: «Ἡ Ἡρόδοτος διάθεσις ἐν ἅπασιν ἐπιεικής, καὶ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς συνηδόμενῃ, τοῖς δὲ κακοῖς συναγεῖτα».

12) I, 32. VII, 46. «εἰσῆλθε γὰρ με λογιζόμενον κατοικεῖται, ὡς βραχὺς εἴη ὁ πᾶς ἀνθρώπινος βίος».

13) VII, 203. «εἶναι δὲ θνητὸν οὐδένα οὐδὲ ἔσσεσθαι, τῷ κακὸν ἐξ ἀρχῆς γινόμενῳ οὐ συνεμίσθη, τοῖσι δὲ μεγίστοισιν αὐτῶν μέγιστα».

Πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Ναζιανζοῦ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περιπόου ὥρας κεῖται ἐπὶ τερπνῆς θέσεως ἡ κομὸπολις ΚΕΛΛΙΒΑΡΑ ἢ ΚΑΡΒΑΛΑ (νῦν **Κέλλεβερ**), ἥτις ὀρίζεται πρὸς βορρᾶν μὲν ὑπὸ ἐκτεταμένης καὶ ἀχανοῦς πεδιάδος μέχρι τριάκοντα ὥρων ἀποστάσεως, πρὸς νότον δὲ καὶ ἀνατολὰς ὑπὸ μικρῶν βουνῶν καὶ λοφίσκων καὶ πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ ὄρους Ἀντιταύρου (**Χαδάν-δαγῆ**), ἀπέχοντος πέντε περίπου ὥρας ἀπὸ τὰ Κελλίβαρα. Τὰ ἐντὸς τῆς κομποπόλεως ταύτης μεταξὺ τῶν οἰκιῶν καὶ φαραγγίων, δι' ὧν περιβάλλεται αὕτη, σωζόμενα μέχρι σήμερον εἰσὶ πλείστον, ὑπερδιακοσίων, ἐκκλησιῶν, ἀπασῶν σχεδὸν λαξευτῶν, τὰ ἴχνη ἀρχαίων μονῶν μετὰ πολλῶν κελλίων, ἐπιτροπικῶν, ἐστιατορίων, ἡγουμενείων καὶ διαφόρων τρωγλῶν καθιστῶσι τὴν κομὸπολιν καὶ ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἐποψὴν οὐ μικροῦ λόγου ἀξίαν.

Ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἐκκλησιῶν διατηροῦνται εἰσέτι ἐξωγραφημένοι ἐπὶ τῶν τοίχων διάφοροι εἰκόνες Ἀγίων· ἐν πολλαῖς δὲ ὑπὸ τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν, ἐντὸς μονολίθων θηκῶν σωζονται τεμάχια ἁγίων λειψάνων, ἅτινα ἔθετον, ὡς φαίνεται, κατὰ τὸν ἐγκαινισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων· πλὴν δὲ τούτων, ἐντὸς τῆς κομποπόλεως καὶ παρ' αὐτὴν εὐρίσκονται πολλοὶ ὑψηλοὶ βράχοι δίκην πυραμίδων, ἔχοντες ὕψος 10—30 μέτρων, ἐντὸς τῶν ὁποίων σωζονται ἐκκλησίαι καὶ διάφορα κελλία.

Ἐκ πάντων τούτων εὐκόλως εἰκάζεται ὅτι τὰ Κελλίβαρα ἦσαν κατ' ἀρχὰς κατοικία τῶν εἰς Θεὸν ἑαυτοὺς ἀφιερωσάντων ἀναχωρητῶν μοναχῶν, ὑπὸ τὸ ὄνομα **Μονὴ τῶν Κελλιδάρων**, ὡς τοῦτο ρητῶς ἀναφέρει ὁ, τε θεῖος πατὴρ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἐν τῇ ἑαυτοῦ βιογραφίᾳ· ἀκολουθῶς ὁμοῦ, διασκορπισθέντων τῶν μοναχῶν ἢ ἰσως μετατεθέντων ὑπὸ Μιχαὴλ Παλαιολόγου εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαν μονὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, καθὼς τοῦτο λέγει ὁ ἴδιος, κατωκίη ὑπὸ Χριστιανῶν ὀρθοδόξων. Εἰς τὸ κέντρον σχεδὸν τῆς κομποπόλεως διατηρεῖται μία Ἐκκλησία λίαν τεχνικῶς ἐκτισμένη μεθ' αὐτῶν τρουλλῶν, ἀνήκουσα εἰς βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐπ' ὀνόματι Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ ἔχουσα παρ' αὐτὴν ἐν ἁγίασμα μεθ' ἁγίων ὕδωρ. Ἐκ τῶν παρὰ ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν εὐρισκομένων ἐστιατορίων, ἡγουμενείων καὶ ἀπειραγίσμων κελλίων συμπεραίνεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἔχρησθη ὡς καθολικὸς ναὸς τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν κομὸπολιν οἰκούντων ἀσκητῶν. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη μετὰ τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ ἱεροῦ βήματος ἔχει μῆκος μὲν 26, πλάτος δὲ 10 πῆχεων, ὕψος δὲ μετὰ τοῦ περικαλλοῦς τρουλλοῦ αὐτῆς 25 πῆχεων· περὶ δὲ τὸν τρουλλὸν ὑπάρχουσι παράθυρα δώδεκα.

Μέχρι τοῦ 1835 ἔτους, ὅτι καὶ ἐγένετο ἡ ἐπισκευὴ αὐτῆς, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκῶν γερόντων διηγεῖτο ἐπὶ πλακὸς τεθειμένης ἀνωθεν τῆς μιᾶς τῶν τριῶν θυρῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή·

Οὗτος ὁ πάνδοπος ναὸς τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ ἐκτίσθη ἐκ θεμελίων δι' ἐξόδων τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, παρ' οὗ καὶ ἐδωρήθη τεμάχιον τοῦ Τιμίου ξύλου, ἐπιτάδια δὲ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ.

Παρὰ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ἐσώζοντο ἴχνη καὶ ἑτέρων γραμμάτων, ἀλλ' ἀδύνατος ἦτο, καθὼς λέγουσιν, ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἐγγώριον παράδοσιν, πρὸ διακοσίων περίπου ἐτῶν εὐρίσκοντο ἀκόμη ἐν τοῖς παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν κελλίοις μοναχοὶ ἀσκηταί, ἀλλὰ διὰ λόγους ἀγνώστους ἡμῖν διεσκορπίσθησαν.

Κατὰ τὸ 1835 οἱ κατοικοῦντες τὴν κομὸπολιν Χριστιανοί, βλέποντες τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπισκευῆς τῆς Ἐκκλησίας, συνέδραμον τὸ κατὰ δύναμιν ἑκάστος καὶ ἐπεσκεύασαν μὲν αὐτήν, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν διὰ τῆς βαρβάρου χειρὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος ἀπέξεσαν τὴν προτέραν ἐπιγραφὴν καὶ ἐχάραξαν τὴν ἐξῆς·

Ὁ πάνδοπος οὗτος ναὸς τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τῇ συνδρομῇ τῶν Χριστιανῶν τῶν Κελλιδάρων ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Γρηγορίου Ματενδζή ἐπεσκευάσθη τῷ 1835.

Ἐγταῦθα βεβαίως δύναται τις δικαίως νὰ ἐρωτήσῃ· Πῶς, ἐν ᾧ ἡ ἐκκλησία κατὰ τὴν προτέραν ἐπιγραφὴν ἐδεμνύνετο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, ἦδη μετὰ τὴν ἐπισκευὴν αὐτῆς ἐγχαραδόμεται νέα ἐπιγραφὴ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου; ἀλλὰ τοῦτο δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ διττῶς· πρῶτον μὲν, ἐπειδὴ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιγραφῇ ὑπῆρχον αἱ λέξεις **ἐπιτάδια Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ**, ἰσως μέχρι τινὸς ἡ

ἐκκλησία αὕτη, καὶ ἐπειδὴ ἐπιστατοῦντος τοῦ Γρηγορίου ὁκοδομήθη, ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἐκεῖ μοναχῶν **Ἐκκλησία Γρηγορίου**, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔμεινε πάλιν μετὰ τὸ αὐτὸ ὄνομα, ὅπερ καὶ παρέλαβον οἱ μετὰ ταῦτα μετοικίδαντες Χριστιανοί. Καὶ δεῦτερον, ἰσως ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σωζομένων ἁγίων θαυματουργῶν λειψάνων, ὧν τὸ μὲν, καίτοι λέγεται ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων ὅτι εἶναι τοῦ θείου ἡμῶν πατρὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὁμοῦ μᾶλλον ἀνήκει εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ Γρηγόριον, τὸ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Καισαρίου. Ἰσως λοιπὸν ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν περιχώρων συντρεχόντων διὰ τὸ νομιζόμενον τοῦ Θεολόγου ἅγιον λείψανον ἔλαβε τὸ ὄνομα **Ἐκκλησία Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου**.

Ὅτι δὲ ἡ ἐκκλησία αὕτη ἦτο καθολικὸς ναὸς ἐκτεταμένης τινὸς ἀνὰ τὴν κομὸπολιν μονῆς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τινος βιβλιοθήκης, ἥτις διηγεῖτο πρὸ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν ἐν τινὶ καταλλήλῳ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν μέρει. Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ταύτῃ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοπτῶν, ὑπῆρχον τόμοι ὑπὲρ τοὺς 500, γεγραμμένοι ἐπὶ μεμβρανῶν καὶ διψθέρας· δυστυχῶς ὁμοῦ ἐκ τῶν πολυτιμοτάτων τούτων βιβλίων τινὰ μὲν οἱ κατὰ καιρὸν μαθητεύοντες ἐν τῇ παρὰ τὴν βιβλιοθήκην σχολῇ ἐσχίζον πρὸς περιδολὴν τῶν βιβλίων των, ἄλλων δὲ τὰ φύλλα ἐκ τῆς πολυκαρίας κατεστρέφοντο, καὶ τὰ λοιπὰ οὕτω καταστρεφόμενα καὶ παραπίπτοντα οἱ κατὰ καιρὸν Χριστιανοὶ ἵνα μὴ ὑποπέσωσιν εἰς ἀμαρτίας ἔρριπτον εἰς τὸ πῦρ ἢ ἔθαπτον ὑπὸ τὴν γῆν. Τὰ δὲ μέχρι σήμερον ἐν τῷ ναῷ διατηρούμενα ἄξια λόγου ἀρχαῖα κειμήλια εἶναι τὰ ἐξῆς·

1) Τεμάχιον τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ ξύλου, δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας, διατηρούμενον ἐντὸς πολυτίμου θήκης, ἐχούσης τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν **Ξύλον Τιμίου καὶ ἁγίου τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ**.

2) Τὰ ἀνωτέρω ρηθέντα δύο ἱερὰ λείψανα, διατηρούμενα εἰσέτι ὁλόκληρα καὶ ἀβάλα.

3) Αἱ ὑπὸ τὸ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου κατὰ παράδοσιν ἀφιερωθεῖσαι τέσσαρες εἰκόνες τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου καὶ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, αἵτινες ἔχουσι μῆκος μὲν 2 πῆχεων, πλάτος δὲ 1 1/4 πῆχεως, διατηροῦνται ἀβάλας μετὰ τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν ζωγράφου. Κατὰ τὸ 1882 ἐπὶ τοῦ αἰοδίου Ἰκονίου κυροῦ Ἀγαθαγγέλου Ἀγγλοὶ τινὲς περιηγηταί, ἐλθόντες εἰς τὴν κομὸπολιν ταύτην, ἐπεσκέψθησαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐζήτησαν πληροφορίας περὶ τοῦ ρηθέντος Τιμίου ξύλου, περὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων καὶ περὶ τῶν ἀφιερωθεισῶν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου εἰκόνων, ἃς ἰδόντες προσήνεγκον χιλίας ὀθωμανικὰς λίρας μόνον διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀντ' αὐτῆς ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν ὅτι καὶ δέκα χιλιάδας ἂν προσφέρωσι, δὲν δύνανται νὰ ἀγοράσωσιν αὐτήν· ἐπιθεωρήσαντες δὲ καὶ τὴν μονολίθον Ἀγίαν Τράπεζαν, ἀπεφάνθησαν περὶ τοῦ λίθου αὐτῆς ὅτι εἶναι χυτὸς καὶ ἀρχαιότατος.

4) Ἐν μνημεῖον λελαξευμένον ἐν λίθῳ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐντὸς τοῦ μνημείου τούτου, κατὰ τὴν διήγησιν τῶν προβεβηκότων τὴν ἡλικίαν, διατηροῦντο τὰ ρηθέντα δύο ἱερὰ λείψανα μέχρι τοῦ 1844, ὅτε εὐσεβὴς τις Χριστιανὸς, Πρόδρομος Ἐκίζογλου ἑτοῦνομα, κατασκευάσας κιώτιον ὡραῖον καὶ ἐξωγραφημένον, ἐναπέθηκεν ἐν αὐτῷ τὰ ἱερὰ ταῦτα λείψανα.

5) Ἐν ἀργυροῦν ἱερὸν δισκοποτήριον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς **Ἀφιερώμα Στεφάνου κερσετέδζη 1567.**

6) Ἐν ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀργυροσκεπὲς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς **Τὸ παρὸν Εὐαγγέλιον ἀφιερώθη ἀπὸ τοῦ Χριστιανοῦ τῆς Συμόνης εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐν Κελλιδάροις, ἐν ἔτει 1694, τῇ 12 Αὐγούστου.**

Ἐν Κελλιδάροις ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω ρηθείσης μεγάλης ἐκκλησίας τοῦ ἐν Ἀγίοις Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐν ᾗ καθ' ἑκάστην τελεῖται ἡ θεία μυσταγωγία, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι δύο ἐκκλησίαι λειτουργοῦσαι ἡ μὲν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου κατὰ παρασκευὴν, ἡ δὲ τῶν Ἀγίων καὶ θαυματουργῶν Ἀναγούρων ἐν τῇ ὁμωνύμῳ μονῇ, λειτουργοῦσα κατὰ τετάρτην. Τούτων ἡ μὲν τῆς Θεοτόκου καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς καὶ ὡς ἐκ τῶν πολλῶν περικυκλοῦντων αὐτὴν κελλίων καταδεῖκνται ὅτι εἶναι αὕτη ἡ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἀναφερομένη ἱερὰ μονὴ τῆς Θεοτόκου. Ἡ δὲ τῶν Ἀγίων Ἀναγούρων ἦτο κατ' ἀρχὰς μία ἐκ τῶν ἀνὰ τὴν κομὸ-

πολὺν ἡμῶν σωζομένων διακοσίων περίπου μικρῶν ἐκκλησιῶν, ἀπαρτῶν σχεδὸν λελαξευμένων ἐν βράχοις, κειμένη ἐντὸς κοιλώματος ἐκτεταμένου τινὸς λόφου καὶ διατηροῦσα παρ' αὐτὴν καὶ τινὰ κελλία, τεχνικῶς καὶ ταῦτα λελαξευμένα, ἔχοντα ἐντὸς αὐτῶν καὶ λάρνακας, χρησιμευσάσας ἴσως πρὸς ταφὴν τῶν ἐν αὐτοῖς πάλαι ποτὲ οἰκοῦντων ἀσκητῶν, ὡς τοῦτο δῆλον γίνεται ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐρεθέντων ὁστικῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τῶν πολλῶν θαυμάτων τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, τελουμένων ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τούτῳ, τὸ ἐκ τῶν περιχώρων πρὸς θεραπείαν συντρέχον ἄπειρον πλῆθος δὲν εὗρισκε μέρος πρὸς κατάλυμα, ἐδέσθη νὰ ἐπικαθῶσι τὰ ὅρια τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ μετατραπῇ εἰς μονήν, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ἀρξαμένου τοῦ ἔργου διὰ τοῦ συνήθους ἀγιασμοῦ τὴν 10 νοεμβρίου τοῦ 1884.

Ἐν τῇ πρώτῃ ἀνασκαφῇ εὐρέθησαν κάτωθι τῆς ἁγίας Τραπεζῆς μικρὰ τεμάχια ἁγίων λειψάνων ἐντὸς θήκης λιθίνης, ἐχοῦσης σχῆμα ὀρθογониου, μήκους 0,10 τοῦ μέτρου, σημεῖον ὅτι εἶχον τεθῆ ἐν τῷ ἐγκαινισμῷ τοῦ παρεκκλησίου τούτου. Καὶ οὕτω μετὰ τριετὴ ἀδιάκοπον ἐργασίαν, αἰσιῶς ἀποπερατωθείσης τῆς οἰκοδομῆς, τὴν 31 αὐγούστου 1888 ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπῶς ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου κυροῦ Ἀμβροσίου τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς.

Ὁ ἱερός οὗτος ναὸς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων, ἔχων μήκος μὲν μετὰ τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ τοῦ νάρθηκος 24 πύχων, πλάτος δὲ καὶ ὕψος μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ προσύλλου ἀναλόγως τοῦ μήκους, εἶνε ἐκτισμένος ἐκ λευκοῦ λίθου, στηρίζεται δὲ ἐπὶ τεσσάρων κινῶν τῆς αὐτῆς ὕλης καὶ εἶναι κεκοσμημένος δι' εἰκόνων καὶ ζωγραφιδῶν. Τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ ναοῦ κατέχει μικρὸς κῆπος, ἐκ διαφόρων δένδρων πεφυτευμένος, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου εἶναι λελαξευμένα τὰ πρὸς κατάλυσιν εὐρύχωρα δωμάτια μετὰ τῶν ἀναγκασιούτων ἐπιπλῶν.

Β'.

Οἱ κάτοικοι τῶν Κελλιδαρῶν. Ἐπιτεδεύματα καὶ ἀσχολίαι αὐτῶν.

Τὸν Πληθυσμὸν τῶν Κελλιδαρῶν ἀποτελοῦσιν ἐξακόσιαι περίπου οἰκογένειαι, ἐξ ὧν πεντήκοντα μόνον ὀθωμανικαί, αἱ δὲ λοιπαὶ ὀρθόδοξοι ὁμιλοῦσι δὲ πᾶσαι κοινῶς τὴν ὀθωμανικὴν. Ἄπαντες οἱ κάτοικοι εἶναι ἐν γένει νοήμονες, ἐπιχειρηματικοὶ καὶ φιλόπονοι. Τινὲς τούτων, μεταβαίνοντες εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ εἰς τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας ἢ εἰς τὸ ἐπίνειον αὐτῆς Ζεφύριον (Μερσίνα), ἀσχολοῦνται ὡς παντοπώλαι ἢ εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ σιταμελαίου, τινὲς δὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο μετέρχονται καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἄλλοι εἶναι ἀγγειοπλάσται, ἥτοι κατασκευάζουσι τὰ πλέον ἐν τῇ Ἀνατολῇ χρησιμεύοντα πύλινα ἄγγεϊα, ὑδρίας, ὑδραγωγούς, σωλῆνας καὶ διάφορα κεραμίδια· ἕτεροι εἶναι διδουρογοί, ὀλίγοι ὑποδηματοποιοὶ καὶ βαφεῖς καὶ οἱ λοιποὶ γεωργοί.

Αἱ γυναῖκες ἐν Κελλιδαροῖς ἀσχολοῦνται κυρίως περὶ τὴν ὑφαντικὴν, κατασκευάζουσαι διάφορα οἰκιακὰ βαμβάκερὰ καὶ μάλλινα ὑφάσματα, ἰδίᾳ δὲ καὶ καλλίστους καὶ ἀρίστους ποιότητος τάπητας, μάλλινα παραγαθίδια καὶ ἕτερα πρὸς τούτοις διάφορα μάλλινα περικαλύμματα ὀνακλίντρων καὶ ζωστήρας, ὀλίγοι δ' αὐτῶν ἀσχολοῦνται περὶ τὴν ραπτικὴν.

Γ'.

Πνευματικὴ κατάστασις καὶ ἐκπαίδεξις τῶν Κελλιδαρῶν.

Οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι τῶν Κελλιδαρῶν, ἀνέκαθεν φιλόμουσοι, φροντίζουσι πάντοτε διὰ τὴν νεολαίαν, ὑπὲρ ἧς κατέβαλον πολλὰς προσπάθειας, καίτοι δὲν κατόρθωσαν νὰ ἐκμάθωσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ λαλῶσιν αὐτήν. Κατὰ τοὺς προδεδικότας ἀπὸ τοῦ 1802 οἱ Κελλιδαρνοὶ διετήρουν σχολεῖα δημοτικὰ μέχρι τοῦ 1850. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐχρημάτιζαν δημοδιδάσκαλοι ἀλληλοδιδάχως οἱ μικρὰν μὲν, ἀλλὰ τὴν κατὰ θεὸν παιδεῖαν κεκτημένοι: Λεόντιος ἀρχιμανδρίτης ὁ Ρύσιος, ὁ ἱερεὺς παπᾶ Σάββας Κελλιδαρνός, Κωνσταντῖνος Σοφοῦ, Παπᾶ Ἀνδρέας, Μωϋσῆς Πορλῆς, Κυριακὸς ἐκ Κερμίρας, Πρόδρομος Ἀτλαμάζογλου Κελλιδαρνός καὶ ὁ φιλόμουσος ἦδη ἐν Κελλιδαροῖς κ. Ἀναστάσιος Γαγταντῆς· μετὰ δὲ τοῦτον κατὰ τὸ

1850 ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ τότε περιφήμου ἀνὰ τὴν Καππαδοκίαν διδασκάλου κυροῦ Ἀγαθαγγέλου, ὁ Ἰωακείμ Μακίδογλου, ὅτε καὶ ἡ μέχρι τότε δημοτικὴ σχολὴ μετεβλήθη εἰς ἑλληνικὴν. Μετὰ τινῶν δὲ ἐτῶν διδασκαλίαν διεδέξατο αὐτόν, ἀποθανόντα τῷ 1855, ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἱερέων ἦδη ἐν Κελλιδαροῖς, ὁσιώτατος ἱερομόναχος Ἀγάπιος. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ πενιχρὰ αὕτη σχολὴ εὐρίσκετο ἐντὸς βράχου τινὸς παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπὶ τοῦ ἱερομονάχου Ἀγαπίου ἡ κοινότης, ἀπαλλάττουσα τοὺς εἰς τὴν σχολὴν ταύτην φοιτῶντας ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ βράχου ὑγρασίας, ὠκοδόμησεν ἐκ θεμελίων, τῷ 1860, ἐπὶ τερπνῆς καὶ ἀνοικτῆς θέσεως τὴν νῦν Σχολὴν. Κατὰ τὸ 1862, παραιτηθέντος τοῦ κυρίου Ἀγαπίου, προσεκλήθη ἑλληνοδιδάσκαλος εἰς τὴν νεόδοκτον Σχολὴν ἐξ Ἰντζέσου ὁ κ. Τεργιάογλου, ὃν διεδέξατο, τῷ 1864, ὁ νῦν ἐν Κελλιδαροῖς ἱερατεῦον αἰδέσιμος παπᾶ Ἰωακείμ Οἰκονόμος. Τῷ 1865 προσεκλήθη ὁ ἐκ Προκοπίου Εὐστάθιος, ἑλληνοδιδάσκαλος, ὃν μετὰ πενταετὴ καρποφόρον διδασκαλίαν μετὰ τῶν ὑποδιδασκάλων κ. Ἰωάννου Παντελεημονίδου (νῦν ἀρχιμανδρίτου) καὶ τοῦ αἰδεσίμου παπᾶ Νικολάου, παραιτηθέντος, τῷ 1870 διεδέξατο ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κ. Ἀδραάμ Καλλινίκου, μετὰ τοῦ Χαραλάμπους Χριστοφορίου, τῷ 1873 διωρίσθησαν οἱ κύριοι Χαραλάμπης Χριστοφορίδης καὶ Ἠλίας παπᾶ Παίδιος (νῦν ἱερεὺς). Τῷ 1878 ἐκ δευτέρου ὁ παπᾶ Νικόλαος μετὰ τοῦ Καλλινίκου Χαραλάμπους. Τῷ 1886 ὁ Κλήμης Ἰωάννου καὶ ὁ Π. Χριστοφορίδης (νῦν παπᾶ Σάββας). Τῷ 1887 ὁ ἐκ Νεαπόλεως Γαβριὴλ παπᾶ Ἀρχαγγέλου. Τῷ 1888 ὁ ἐκ Σινάσου ἀπόφοιτος τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς κ. Μηνᾶς Βλασιδάκης μετὰ τοῦ Χαραλάμπους Χριστοφορίδου. Κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα, εἰ καὶ πολλὰ προσπάθειαι κατεβλήθησαν πρὸς βελτίωσιν τῆς μεθόδου τῆς σχολῆς, οὐδὲν ὅμως κατορθώθη μέχρι τῆς σήμερον. Τῷ 1890 παραιτηθέντος τοῦ Χαρ. Χριστοφορίδου, διωρίσθη ὁ ἐκ τῶν ἀποφοιτῶν τῆς ἐν Καισαρείᾳ Ροδοκανακείου σχολῆς κ. Λουκάς Μ. Λουκίδης Κελλιδαρνός μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ αὐτοῦ κ. Δ. Δανηλίδου ἐκ Μαλακοπῆς καὶ οὕτως ἐφηρμόσθη ἐν μέρει τὸ σύστημα τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ κοινότης ἐστερεῖτο παρθεναγωγείου. Τῷ 1889 τῇ συνεργίᾳ τοῦ ἀρχιμανδρίτου κ. Ἰωάννου Παντελεημονίδου προσεκλήθη ἡ ἐκ τῶν ἀποφοιτῶν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγιοταφτικοῦ Παρθεναγωγείου κ. Μαρία Ἀλεκτορίδου καὶ διωρίσθη παρθεναγωγός, ἐπὶ τούτῳ ἐνοικιασθέντος καταλλήλου καὶ εὐρυχώρου οἰκίας, προσληφθείσης ὡς βοηθοῦ καὶ τῆς κ. Χ' Ἀκυλλῆνης Χ' Γεωργίου. Αἱ κυρίαι αὗται, ὡς καὶ οἱ διδασκαλοὶ τοῦ τε ἑλληνικοῦ καὶ δημοτικοῦ σχολείου ὑπὸ τὴν ἄμεσον διεύθυνσιν τοῦ κ. Λουκά Μ. Λουκίδου συνειργάσθησαν ἐπὶ ἔτος. Τὸ ἐπὶ ὅμως ἔτος παραιτηθέντων τῶν διδασκάλων ἀνεπληρώθησαν αἱ θέσεις αὐτῶν πάλιν ὑπὸ τοῦ Χ. Χριστοφορίδου καὶ τοῦ Κ. Χαραλαμπίδου.

Ἐκ τῶν καταχωρισθέντων καὶ τῆς ἀπαριθμήσεως ταύτης κατὰ δὲλον γίνεται ὅτι οἱ Κελλιδαρνοί, καίπερ προνοοῦντες ἐκάστοτε ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῆς νεολαίας αὐτῶν, ἔνεκα ἴσως τῶν πενιχρῶν αὐτῶν εἰσοδημάτων μικρὸν προώδευσαν.

(Ἀκολουθε!).

ΓΕΩΠΟΝΙΚΑ

Ἡ ἱστορία τῆς ἀμπελοῦργίας

Οὐδενὸς ἄλλου μεταξὺ τῶν χρησμάτων φυτῶν ἡ καλλιέργεια κατέστη τὸ ἀντικείμενον τοσούτων πολυαριθμῶν ἐνασχολήσεων καὶ ἐνδελεχοῦς μελέτης ὅσον ἡ τῆς ἀμπέλου. Αὕτη ἔνεκα τῆς σπουδαιότητός της κατέχει ἰδιόζουσαν θέσιν ἐν τῇ γενικῇ γεωργίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀμπελοῦργία ἢ δὲ ἀμπελογραφία, ἥτις ἐξετάζει τὰ διάφορα ὑπὸ τῆς ἀμπελοῦργίας χρησιμευόμενα κλήματα, ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον τῆς βοτανικῆς κλάδον, σπουδαῖοι δὲ καὶ περιώνυμοι ἄνδρες ἀφίερσαν ἀποκλειστικῶς τὸν χρόνον καὶ τὴν διάνοιαν αὐτῶν εἰς τὴν πρόδον αὐτῆς. Καὶ τῷ ὄντι ἡ ἀμπελοῦργία